

Gordon Brown: Työväenpuolueen pelastaja vai hajottaja?

MARKUS KANTOLA

Britannian työväenpuolue nousi melkein 20 vuotta kestäneen oppositiotaipaleen jälkeen valtaan vuonna 1997. Työväenpuolueen vaalivoitto oli modernin Britannian historian suurin. Vaalivoiton saavuttamiseksi puolue oli käynyt läpi ideologisen uudelleenmuokkauksen. Tuotantovälineiden kansallistaminen oli tiputettu pois puolueen periaateohjelmasta. Puolue lupasi olla nostamatta tuloveroja ja maan keskuspankille puolue lupasi antaa vallan päättää korkeiden tasosta (Marr 2009, 508–513).

Vuoden 1997 jälkeen Työväenpuolue voitti neljä perättäistä parlamenttivaalia. Työväenpuolue ei ollut koskaan historiansa aikana pysynyt yhtäjaksoisesti vallassa näin pitkään. Vuonna 2007 pääministerinä kymmenen vuotta toiminut Tony Blair siirtyi syrjään ja hänen paikkansa otti valtiovarainministeri Gordon Brown. Uusi pääministeri lupasi paluuta työväenpuolueen juurille ja ”sosiaalisen omatunnon” palauttamista politiikan keskiöön (Jones ja Helm 2007). Työväenpuolueen hallituksen sisäiset ristiriidat, epäonnistumiset Afganistanissa ja hallituksen veropoliittikka estivät työväenpuolueen kannatuksen nousun Brownin kaudella, vaikka Browniin katsottiin laajalti onnistuneen globaalin talouskriisin hoidossa (Kettle 2010).

Moni katsoi Työväenpuolueen tappion vuoden 2010 parlamenttivaaleissa johtuneen Brownista (Kts. Rawnsley 2010a). Vuoden 2010 aikana ilmestyi lukuisia muistelmia ja historiikejä, joissa niin ikään painotettiin Brownin heikkouksia ja näiden heikko-

uksien vaikutusta työväenpuolueen kannatukseen ja politiikkaan. Brownia on syytetty ”vaaralliseksi” pääministeriksi, joka hallitsi ”pelon” avulla ilman minikäänlaista visiota siitä, mihin suuntaan Britanniaa olisi pitänyt kehittää (Kavanagh 2010). Paljon keskustelua on käyty Brownin ”psykologisista heikkouksista”. Tällä on viitattu muun muassa Brownin vallanhimoon ja räiskyvään temperamenttiin (Rawnsley 2001, 143–167). Brownin hallituskumppani ja entinen Euroopan Unionin parlamentin jäsen, Peter Mandelson, on muistelmissaan epäillyt Brownin halua sitoutua brittiläisen hyvinvointivaltion uudistamiseen (Mandelson 2010, 426–429). Mandelsonin mukaan Brown ei kuitenkaan vastustanut esimerkiksi julkisten palvelujen yksityistämistä ideologisista syistä (vaikka Tony Blair tätä epäilikin). Brownin todelliset motiivit liittyivät hänen haluunsa nousta pääministeriksi sekä hänen haluunsa olla luovuttamatta valtaansa muille (Mandelson 2010, 334–365).

Tony Blairin 2010 ilmestyneessä muistelmateossa niin ikään kyseenalaistettiin Brownin kiinnostus brittiläisen hyvinvointivaltion uudistamiseen (Blair 2010, 583–590). Blairin mukaan Brown ja hän kannattivat molemmat ”radikaaleja” uudistuksia, mutta he eivät ymmärtäneet termiä radikaali samalla tavalla (Blair 2010, 286). Blairin mukaan Brownilta puuttuivat täysin poliittinen vainu ja tunneherkkyys (Blair 2010, 616–617).

Julkisessa keskustelussa vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että monet työväenpuolueen hallitusten

myönteiseksi nähdyt aikaansaannokset olivat pitkälti Brownin käsialaa. Työväenpuolueen valtakauden vaikutusvaltaisimmista henkilöistä Brown tunsikin ehkä kaikkein parhaiten työväenpuolueen historian ja ideologisen kehityksen. Brown suhtautui skeptisesti ajatukseen, että Tony Blairin työväenpuolue edusti jotain ideologisesti uutta ja merkittävää. Työväenpuolueen kannatus puolueen peruskannattajakunnan keskuudessa olisi saattanut romahtaa täydellisesti ilman Brownin ajamaa politiikkaa, jossa varallisuutta kierrätettiin suurituloisilta pienituloisille (Rawnsley 2001, 143–156).

Työväenpuolue nousee valtaan

Työväenpuolueen puheenjohtajaksi 1994 nousseen Tony Blairin strategia oli alusta lähtien radikaalien kannottojen välttäminen. Tavoitteena oli, että konservatiiveihin tyytymättömien äänestäjien oli mahdollisimman helppo äänestää työväenpuoluetta. Osana tätä projektia työväenpuoluetta ryhdyttiin kutsumaan ”uudeksi työväenpuolueeksi”. Nimenmuutoksen takana oli yritys tehdä pesäeroa työväenpuolueen sosialistisiin juuriin. ”Vanhan työväenpuolueen” katsottiin edustaneen kaikkea sitä, mistä ”uusi työväenpuolue” yritti irtaantua. Vanhan työväenpuolueen nähtiin olleen liian kriittikön suhteessa valtion mahdollisuuksiin ohjata talouden ja yhteiskunnan kehitystä. Ennen vuoden 1997 parlamenttivaaleja työväenpuolue kampanjoi vain mallistusten tavoitteiden (kuten potilasjonojen lyhentäminen terveydenhoidossa) puolesta. Gordon Brown ei vastustanut Blairin strategiaa. Brown itse pyrki tekemään mahdollisimman suurta pesäeroa keynesiläisyyteen, joka yhdistettiin vanhaan työväenpuolueeseen. Tammikuussa 1997 Brown lupasi, että valtaan noustessaan työväenpuolue ei tulisi lisäämään valtion suunniteltuja menoja. Yhtenä merkkinä siitä, että Blairin johtamaa työväenpuoluetta ei pidetty enää radikaalina, oli se, että puoluetta tukevien yritysjohtajien määrä alkoi kasvaa Blairin puheenjohtajakaudella (Driver ja Martlell 2006, 12–27; Thorpe 2008, 244–255).

Työväenpuolueen ensimmäisellä hallituskaudella Tony Blair pyrki ohjaamaan hallituksen kannattaman politiikan mahdollisimman lähelle äänestäjien enemmistön näkemyksiä. Tämä johti ajoittain siihen, että hallitus näytti periaatteettomalta. Blair ei toimittaja Andrew Rawnsleyn mukaan ollut kiinnostunut po-

liittisista ideologioista, ja ainakin Rawnsleyn haastatteleman Blairin avustajan Sir Stephen Wallin mukaan Blair ei ollut minkään koulukunnan sosialisti (Rawnsley 2010b, 6–7).

Gordon Brown oli luvannut luopua työväenpuolueen puheenjohtajuuden tavoittelusta, jos hän saisi vapaat kädet päätöksissä, jotka koskivat puolueen kannattamaa talous- ja sosiaalipolitiikkaa (Rawnsley 2001, 20). Blairin ensimmäisen hallituksen radikaaleimmat esitykset olivat peräisin Gordon Brownilta. Nämä esitykset eivät poikenneet suuresti siitä poliittisesta linjasta, johon vanha työväenpuolue yhdistettiin (Rawnsley 2010b, 12). Brownin itsensä mielestä hänen suurin aikaansaannos työväenpuolueen hallituksen alkutaipaleella oli vuonna 1997 julkistettu ”New Deal”-ohjelma. Tämän ohjelman tarkoituksena oli keppien ja porkkanoiden avulla työllistää nuoria työttömiä. Ohjelma rahoitettiin verottamalla yksityistettyjen valtionyritysten voittoja (Rawnsley 2001, 44–45). Ohjelman puitteissa valtio auttoi nuoria työttömiä työnhaussa ja koulutuksen hankkimisessa. Kaikille nuorille tarjottiin mahdollisuutta joko tuettuun palkkatyöhön tai koulutukseen, ja jos nuori ei suostunut valitsemaan jompaakumpaa näistä vaihtoehdoista, hänen sosiaaliturkiaan leikattiin. Hallituksen omien arvioiden mukaan ohjelma vähensi nuorisotyöttömyyttä huomattavasti (Hyde ym. 1999, 83–84).

New Deal -ohjelmaa kohtaan esitettiin myös kritiikkiä. Pakottamisen ja uhkailun ei katsottu toimivan, jos houkuttelevia vaihtoehtoja ei ollut tarjolla. Työnantajilla tuli olla velvollisuus tarjota työtä nuorille. Sosiaalipolitiikan professori Alan Deacon näki, että ohjelman taustalla oli voimakas ajatus työttömyyden syistä. Hallitus katsoi työttömyyden työttömien syyksi (Coyle 1997).

Maaliskuun 1998 budjetissaan Brown nosti lapsilisä ja kumosi niiden verotuksen. Pienituloisten perheiden lasten päivähoitoon ohjattiin lisävaroja ja matalapalkkaisen työn työvoimakustannuksia pienennettiin. Brown ilmoitti periaatteessa kannattavansa suurituloisten lapsilisien verottamista ja korkealla hinnalla myytyjen kiinteistöjen entisten omistajien verottamista. Brownin budjetissa tosin sanoen varoja siirrettiin suurituloisilta pienituloisille (Elliot ja White 1998). Budjettikeskusteluissa Brown oli valmis nostamaan suurituloisten verotusta monin eri tavoin, mutta Blair vastusti monia näistä esityksistä. Blair vastusti mm. Brownin ajatusta suurituloisten lapsilisien leikkauksista sekä ajatusta asunto-

lainojen korkojen verovähennysoikeuden poistamisesta. Brown olisi halunnut luoda suurituloisille uuden viidenkymmenen prosentin veroluokan, mutta Blair halusi lykätä uudistusta. Blairin vastustuksesta huolimatta Brown onnistui nostamaan suurituloisten verotusta mm. nostamalla suurituloisten sosiaaliturvamaksuja. Institute for Fiscal Studies arvioi, että kaiken kaikkiaan Brownin kaksi ensimmäistä budjettia merkitsivät suurinta tulonsiirtoa suurituloisilta pienituloisille vuosikymmeniin (Rawnsley 2001, 156–159).

Gordon Brown oli hallituksessa se ministeri, joka kantoi tulojen uudelleenjaosta suurimman vastuun. Tony Blair kannatti tässä kysymyksessä usein maltillisempaa linjaa kuin Brown. Brownin ensimmäiset budjetit loivat pohjan näkemyksille, jonka mukaan Brown edusti vanhan työväenpuolueen linjaa. Tony Blairin mukaan Brown halusi työväenpuolueen hallituksen ensihetkestä lähtien nostaa suurituloisten verotusta, koska hän tunsu antipatiaa yritysmaailmaa ja suurituloisia kohtaan. Blair itse, omien sanojensa mukaan, ei nähnyt suurissa tuloissa tai suuren varallisuuden kerryttämisessä mitään väärää (Blair 2010, 114–117).

Investoinnit julkisiin palveluihin

Brown oli noudattanut melko maltillista budjettilinjaa työväenpuolueen ensimmäisellä hallituskaudella. Diane Coyle piti vasemmistolaisessa *New Statesman* -lehdessä Brownin linjan vasemmistolaisena ja sosialistisena. Brown oli lisännyt suurituloisten ja yritysten veroja ja siirtänyt kerätyt varat pienituloisille ja työttömille. Vasemmisto ei nähnyt Coylen mukaan Brownia vasemmistolaisena, koska Brown ei kasvattanut valtion menoja enempää kuin taloustilanne salli. Se, että Brown oli huolissaan talouskasvusta, ei Coylen mielestä tehnyt hänestä yhtään vähemmän vasemmistolaista (Coyle 1999).

Selkeän vaalivoiton auttamana Brown aloitti masiiviset investoinnit julkisiin palveluihin maaliskuun 2002 budjetillaan. Toimittajat Michael White ja Larry Elliott kutsuivat budjettia valtiovaranministerin ”paluiksi sosiaalidemokraattisen agendan” (joka piti sisällään ”verojen noston julkisten palvelujen rahoittamiseksi”) taakse. Brownin budjetissa lähes kaikkien työntekijöiden veroja nostettiin, mutta suurituloisten veroja nostettiin enemmän kuin pienituloisten veroja (White ja Elliott 2002). Verokorotuk-

set eivät koskeneet laisinkaan alle 4 615 puntaa vuodessa ansaitsevia, ja yli 30 940 puntaa vuodessa ansaitsevat joutuivat maksamaan suurimmat veronkorotukset. Budjetissa miljoonien pienituloisten perheiden lapsilisiä nostettiin. Pienituloisille vanhuksille taattiin minimieläke (Tobias 2002).

Toteutuessaan Brownin budjetti olisi tuplannut brittien kansallisen terveydenhoitojärjestelmän (National Health Service, NHS) menot vuoteen 2008 mennessä (White ja Elliott 2002). Brownin budjetin seurauksena NHS työllisti vuonna 2006 300 000 henkilöä enemmän kuin vuonna 2002. Leikkausjonot lyhenivät 200 000:lla. Sydäntauteihin ja syöpiin liittyvä kuolleisuus laski rajusti (Marr 2007, 537–541).

Brownin budjetti kasvatti valtion lähivuosien menoja erittäin merkittävällä summalla. Ei ollut laisinkaan selvää, pystyisikö valtio huolehtimaan kaikista tekemistään sitoumuksista, jos talouskasvu tyrehtyisi. Budjettia koskevat mielipidetiedustelut kuitenkin osoittivat, että äänestäjien enemmistö tuki Brownin verokorotuksien maksettua jätti-investointeja julkisiin palveluihin. Blairin mielestä suuret investoinnit olivat hyväksyttävissä vain, jos julkisia palveluja samalla uudistettiin merkittävällä tavalla. Erityisesti Blair halusi lisätä kansalaisten valinnanmahdollisuuksia. Hän halusi myös lisätä palveluiden tarjoajien määrää. Gordon Brown vastusti voimakkaasti Blairin yritystä avata julkinen sektori kilpailulle. Brown näki NHS:n paljon Blairia myönteisemmässä valossa. Yksityisten ja autonomisten sairaaloiden luominen uhkasi Brownin mukaan NHS:n perusideologiaa, jonka mukaan kaikki kansalaiset olivat oikeutettuja samoihin palveluihin. Sairaaloiden todellinen autonomisuus oli Brownin mukaan mahdotonta niin kauan kun valtio joutui pelastamaan mahdollisesti rahoitusvaikeuksiin joutuneita sairaaloita (Rawnsley 2010b, 75–81). Brownin mukaan hän ei halunnut Britanniaan yhdysvaltalaista terveydenhoitojärjestelmää, joka on perheille kallis, vaikka kaikille perheille hoitoa ei anneta ollenkaan. Koska myös keskituloiset saattoivat kohdata odottamattomia ja suuria hoitokustannuksia, ”ilmainen”, traditionaalinen NHS oli Brownin mukaan kaikkien ”rationaalinen” etu (Brown 2002).

Kiista Brownin ja Blairin välillä ei Rawnsleyn mukaan perustunut vain ideologiaan. Blairin ja Brownin vuosia jatkunut kiista siitä, kumman tuli olla pääministeri, näkyi myös kiistassa NHS:n uudistamisesta. Brown näki radikaalien muutoksien vastustamisessa mahdollisuuden lisätä hänen omaa kannatustaan puolueen vasemmistoaktiivien keskuudessa. Brown

vastusti uudistuksia myös sen vuoksi, että hän ei voinut uskoa, että ”pinnallinen” Blair kykeni muotoilemaan järjettäviä uudistuksia (Rawnsley 2010b, 75–81).

Konservatiivitoimittaja Peter Hitchensin mukaan Brownin budjetti oli osoitus siitä, että uuden ja vanhan työväenpuolueen välillä ei ollut eroa. Uusi työväenpuolue oli koko ajan uskonut, että valtio osaa päättää kansalaisten rahan käytöstä näitä itseään paremmin. Työväenpuolueen ensimmäisen hallituskauden aikana Brown oli toteuttanut tätä politiikkaa huomaamattomalla tavalla. Nyt Brown uskalsi avoimesti ilmoittaa kannattavansa suuria veronkorotuksia. Terveystoimintajärjestelmään sijoitetut lisärahat menivät Hitchensin mukaan niin kauan hukkaan kun terveydenhoito oli valtion monopoli (Hitchens 2002). Chris Huhne, keskusta-vasemmistolainen kansanedustaja, huomautti, että Brownin budjetin suurimpia maksajia olivat työnantajat. Huhne epäili, lisääntyisikö terveystalvelujen tarjonta lisäpanostusten myötä. Aiemmat budjettikorotukset olivat menneet muun muassa kasvaneisiin palkkakustannuksiin ja hoitovirhemaksuihin (Huhne 2002).

Brownin linja suhteessa julkisiin investointeihin poikkesi selkeästi siitä, mitä Blair tai oikeisto kannattivat. Brown ei halunnut lähteä radikaalilla tavalla muuttamaan vanhan työväenpuolueen vuonna 1948 luomaa terveydenhoitojärjestelmää. Brown kannatti vanhan järjestelmän vahvistamista, ei radikaaleja muutoksia.

Gordon Brownin merkitys

Olen tässä kirjoituksessa tuonut esille muutamia esimerkkejä siitä, miten Gordon Brown pyrki valtiovarainministerinä ajamaan vanhan työväenpuolueen tavoitteita. Muitakin esimerkkejä olisi voinut valita. Brown suhtautui lähes kautta linjan esimerkiksi Blairia myönteisemmin vanhan työväenpuolueen ideologiaan ja tavoitteisiin. Brownilla saattoi olla ”psykologisia heikkouksia”, häntä todennäköisesti motivoi monet erilaiset näkökohdat, eikä Brownin suhde työväenpuolueen vasemmistoonkaan aina ollut täysin ongelmaton. Brownin ajaman politiikan merkitystä nämä näkökulmat eivät silti mitätöi. Brownin toiminta mahdollisti työväenpuolueen pitkän valtakauden sekä puolueen säilymisen (edes jossain määrin) yhtenäisenä. Merkitsevä on, että kun toimittaja Andrew Gimson haastatteli työväenpuolueen aktivisteja vuonna 2003, näkemys,

jonka mukaan Brown edusti ”sosialismia”, jolle työväenpuolueen tuli olla uskollinen, näytti nauttivan laajaa kannatusta puolueen aktivistien keskuudessa. Blairia syytettiin thatcherismin kannattamisesta ja Irakin sodan tukemisesta vastoin puolueen jäsenten tahtoa (Gimson 2003). Kylmän sodan jälkeisen Britannian poliittisen historian ymmärtämiseksi Brownin toiminta tulisi pyrkiä näkemään mahdollisimman monipuolisessa valossa. On vaikea nähdä, miten työväenpuolueen tuore puheenjohtaja Ed Miliband voisi saada puolueensa kannatuksen uuteen nousuun ilman sen seikan tunnustamista, että puolue tarvitsee sekä traditionalisteja että modernisoijia.

LÄHTEET

- Blair, Tony. 2010. *The journey*. Hutchinson, London.
- Brown, Gordon. 2002. A question of values as well as health. *The Independent* 26.4.2002.
- Coyle, Diane. 1997. Call for quality jobs to make welfare plan to work. *The Independent* 29.7.1997.
- Coyle, Diane. 1999. That damned elusive chancellor. *New Statesman* 5.3.1999.
- Driver, Stephen ja Martell, Luke. 2006. *New Labour*. Cambridge: Polity.
- Elliott, Larry ja White, Michael. 1998. Brown’s grand coalition: Prudence with a purpose is budget keynote. *The Guardian* 18.3.1998.
- Elliott, Larry ja White, Michael. 2002. Brown bets all on the NHS. *The Guardian* 18.4.2002.
- Gimson, Andrew. 2003. Your shout. *Telegraph* 1.10.2003.
- Hitchens, Peter. 2002. It was all just a con, Labour is still its old cheating self. *Daily Mail* 25.2.2002.
- Hyde, Mark, Dixon, John ja Joyner, Melanie. 1999. Work for those that can, security for those that cannot: The United Kingdom’s new social security reform agenda. *The International Social Security Review*, 52:4, 69–86.
- Huhne, Chris. 2002. Spin machine prepared the Middle England for worst. *The Independent* 18.4.2002.
- Jones, George ja Helm Toby. 2007. We are ready to fight and win, says Brown. *Telegraph* 25.6.2007.
- Kavanagh, Trevor. 2010. What Mandy didn’t say. *Spectator* 17.7.2010.
- Kettle, Martin. 2010. The Gordon Brown years, through highs and lows to grinding endurance. *The Guardian* 5.4.2010.
- Mandelson, Peter. 2010. *The third man*. Lontoo: Harper Press.
- Marr, Andrew. 2009. *A history of modern Britain*. Lontoo: Pan Books.
- Rawnsley, Andrew. 2001. *Servants of the people: The inside story of New Labour*. Lontoo: Penguin.
- Rawnsley, Andrew. 2010a. Labour needs to talk about Gordon. Otherwise it will repeat its failures. *The Guardian* 18.7.2010.
- Rawnsley, Andrew. 2010b. *The end of the party: The rise and fall of New Labour*. Lontoo: Viking.
- Thorpe, Andrew. 2008. *A history of the British Labour Party*. New York: Palgrave.
- Tobias, Emma. 2002. Brown’s challenge to the wealthy. *The Independent* 20.4.2002.